

รายงาน

สรุปผลการดำเนินการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์
และสรุปผลการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย

จัดทำโดย

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปผลการดำเนินการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของประเทศไทย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๐ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้จัดทำและปรับปรุงสถานภาพสัตว์มีกระดูกสันหลังที่ถูกคุกคามของประเทศไทย รวมจำนวน ๕๖๙ ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ๑๒๓ ชนิด นก ๑๗๑ ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน ๔๙ ชนิด สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ๑๘ ชนิด และปลา ๒๐๘ ชนิด ทั้งนี้ คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ ได้มีมติเห็นชอบและให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและอ้างอิงทางวิชาการในการวางแผน การดำเนินการบริหารจัดการในการประชุมคณะกรรมการฯ ครั้งที่ ๑/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๙ และต่อมาได้คัดเลือกชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ในประเทศไทย เพื่อจัดลำดับความสำคัญและความจำเป็น เร่งด่วนสำหรับการอนุรักษ์ จำนวน ๑๘๑ ชนิด ประกอบด้วย สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (๓๓ ชนิด) นก (๓๓ ชนิด) สัตว์เลื้อยคลาน (๒๕ ชนิด) สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก (๑๗ ชนิด) และปลา (๗๓ ชนิด)

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้สำรวจ การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ของประเทศไทย เพื่อให้ทราบสถานภาพการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ และนำข้อมูล ไปประกอบการปรับปรุงแผนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ของประเทศไทย โดยนำเสนอรายงานผลการดำเนินงานฯ ต่อคณะอนุกรรมการวิชาการความหลากหลาย ทางชีวภาพ ด้านชนิดและระบบนิเวศ ในการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๖๓ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓ และ คณะอนุกรรมการฯ มีมติเห็นชอบให้นำเสนอรายงานผลการดำเนินการฯ ต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และ ใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติทราบต่อไป

สรุปผลการดำเนินการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ของประเทศไทย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่รายงานผลการดำเนินการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการ สูญพันธุ์ของประเทศไทย จำนวน ๓๑ หน่วยงาน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ๑๗ แห่ง สถาบันการศึกษา ๑๓ แห่ง และองค์กรอิสระ ๑ แห่ง

จากผลการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่า มีชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์และ เกือบทั้งหมดมีสถานภาพถูกคุกคาม รวมจำนวน ๘๗ ชนิด คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๐๗ ของชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการ สูญพันธุ์ทั้งหมด ประกอบด้วย กลุ่มปลา ๓๖ ชนิด กลุ่มสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ๒๕ ชนิด นก ๑๗ ชนิด และ สัตว์เลื้อยคลาน ๙ ชนิด โดยสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกเป็นกลุ่มที่มีการรายงานว่ามีกรณีการดำเนินการแต่ไม่ได้ ระบุถึงชนิดพันธุ์ ทั้งนี้ สามารถจำแนกการดำเนินงานของหน่วยงานตามวัตถุประสงค์หลัก ๆ สรุปได้ดังนี้

๑. การดำเนินงานเพื่อการปกป้องคุ้มครอง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานโดยอาศัยเครื่องมือ กลไกและมาตรการเพื่อการปกป้อง คุ้มครอง อาทิ การจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อให้ครอบคลุมการบริหารจัดการอนุรักษ์ พื้นฟูและป้องกันการสูญเสี ยชนิดพันธุ์ การจัดทำมาตรการทางกฎหมายเพื่อใช้ป้องกันคุ้มครองสัตว์น้ำ การจัดทำแผนงานด้านการวิจัย เพาะขยายพันธุ์ทั้งในและนอกถิ่นที่อยู่อาศัย การจัดทำแผนคุ้มครองชนิดสัตว์ป่าสงวนและสัตว์ป่าคุ้มครอง ที่ใกล้สูญพันธุ์ การสำรวจประชากรและการกระจาย การจัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ การประกาศ พื้นที่อนุรักษ์/พื้นที่คุ้มครองเพิ่มเติม การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการสร้างความรู้ในการอนุรักษ์สัตว์ป่าและพื้นที่อาศัยในระดับท้องถิ่น การเพิ่มประสิทธิภาพการลาดตระเวน เฝ้าระวัง (SMART PATROL) ในพื้นที่อนุรักษ์ และการเฝ้าระวังการค้าขายสัตว์ป่าออนไลน์ เป็นต้น

๒. การดำเนินงานเพื่อการฟื้นฟู

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานเพื่อการฟื้นฟูชนิดพันธุ์ ทั้งการขยายพันธุ์ ปล่อยคืนเพื่อเพิ่มจำนวนและรักษาชีวิต รวมถึงการฟื้นฟูระบบนิเวศ อาทิ การพัฒนาแนวทางการเพาะเลี้ยงและวิธีการปรับพฤติกรรมสัตว์ คินสุป่า การปล่อยสัตว์คืนสู่ธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูประชากรและความหลากหลายทางพันธุกรรม การปล่อยสัตว์ป่ากลุ่มสัตว์กึ่ง (เช่น กวางป่า เก้ง กระซัง) เพื่อเพิ่มประชากรเหยื่อให้กับสัตว์ผู้ล่า การฟื้นฟูพื้นที่อาศัย (แหล่งอาหาร-แหล่งน้ำ ทุ่งหญ้า เป็นต้น) การจัดทำแผนการฟื้นฟูตามแนวทางสำหรับพื้นที่แหล่งที่อยู่ และระบบนิเวศ (Area-based approach) การอนุบาลเต่าทะเลเพื่อเพิ่มอัตราการรอดตายก่อนปล่อยสู่ธรรมชาติ การจัดตั้งศูนย์ช่วยชีวิตสัตว์ทะเลหายากและใกล้สูญพันธุ์เพื่อช่วยชีวิตสัตว์ทะเลเกยตื้นหรือติดเครื่องมือประมง การฟื้นฟูระบบนิเวศแหล่งน้ำและจัดทำแนวเขตอนุรักษ์บ้านปลาเพื่อเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ การสำรวจความเป็นไปได้ในพื้นที่ที่ควรจัดทำแนวเชื่อมต่อระบบนิเวศ (Corridor) เพื่อเพิ่มพื้นที่ถิ่นที่อยู่อาศัยให้แก่สัตว์ป่าขนาดใหญ่ที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบนิเวศ เป็นต้น

กวางป่า

เต่ามะเฟือง

๓. การดำเนินงานเพื่อการติดตามตรวจสอบ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานเพื่อการติดตามตรวจสอบ อาทิ การเพิ่มกำลังบุคลากร และศักยภาพทางวิชาการ รวมถึงกลไกทางงบประมาณสำหรับการติดตามประชากรชนิดพันธุ์อย่างต่อเนื่อง (เช่น การติดตามสถานการณ์ช้างป่าตะวันออกอย่างต่อเนื่องในรูปแบบการจัดทำข้อมูล Biodata การติดตามสัญญาณติดตามตัวตระกูลนกกระทาเหยื่อ) การตรวจสอบระบบสืบพันธุ์ของช้างและการตรวจประเมินคุณภาพน้ำเชื้อ

เสือโคร่ง

กวางผา

ช้างป่า

การติดตามสถานภาพประชากรสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ และมีความสำคัญในระบบนิเวศ (เช่น ช้างป่า เสือโคร่ง เสือดาว กวางผา พะยูน ฉลามวาฬ โลมา เต่าทะเล นกแก้วแล้วท้องดำ เป็นต้น) การติดตามและประเมินผลความสำเร็จของการปล่อยสัตว์ป่าคืนสู่ธรรมชาติและการศึกษาพฤติกรรมของสัตว์หลังการปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ การประเมินพื้นที่อาศัยที่เหมาะสมของสัตว์เพื่อวางแผนและจัดทำแนวทางการฟื้นฟูพื้นที่ การติดตามตรวจสอบคุณภาพน้ำในแม่น้ำสายหลัก รวมถึงแม่น้ำที่มีการแพร่พันธุ์สัตว์อย่างต่อเนื่องและรวบรวมเป็นดัชนีคุณภาพน้ำที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ และการประเมินผลการจัดทำปะการังเทียมและบ้านปลา เป็นต้น

เสือดาว

นกแก้วแล้วท้องดำ

พะยูน

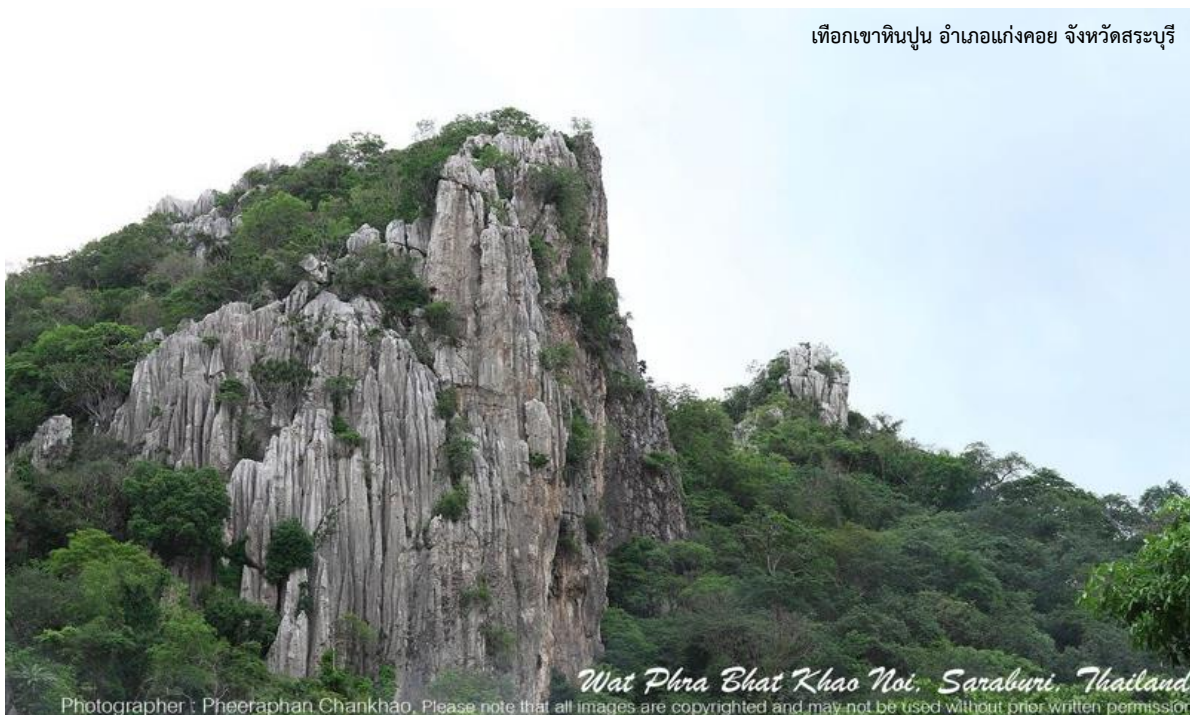
โลมาอิรวดี

๔. การดำเนินงานเพื่อการจัดการเชิงระบบนิเวศ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานครอบคลุมทั้งระบบนิเวศป่าไม้/ทุ่งหญ้า ระบบนิเวศเขาหินปูน /ถ้ำหินปูน ระบบนิเวศแหล่งน้ำจืด/พื้นที่ชุ่มน้ำ ระบบนิเวศป่าชายเลน/ปากแม่น้ำ ระบบนิเวศป่าพรุ และระบบนิเวศทะเล โดยมีการดำเนินงานตามลักษณะพื้นที่ของตนเอง และมีสถาบันการศึกษาบางแห่งที่ดำเนินโครงการศึกษาวิจัยร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ อาทิ การจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำและนกกระเรียนไทย จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ การวิจัยและการพัฒนาด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน การศึกษาวิจัยลักษณะพื้นที่อาศัยที่เหมาะสมของสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์เพื่อวางแผนและแนวทางการจัดการพื้นที่สำหรับกลุ่มสัตว์ผู้ล่าและสัตว์กินขนาดใหญ่ การศึกษาวิจัยลักษณะพื้นที่ในระบบนิเวศป่าพรุ โครงการสำรวจสัตว์ป่าหายากใกล้แนวชายแดนมรดกอาเซียน (กลุ่มป่าแก่งกระจาน) โครงการสำรวจช้างป่า (กลุ่มป่าแก่งกระจานและกลุ่มป่าตะวันตก) การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ทะเลสาบสงขลาเพื่อการอนุรักษ์โลมาอิรวดี การสำรวจสภาพของระบบนิเวศในพื้นที่แนวปะการังที่มีการประมงและการท่องเที่ยว การศึกษาความหลากหลายชนิดของสัตว์ป่าบริเวณเทือกเขาหินปูน อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เป็นต้น

เทือกเขาหินปูน อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๕. การดำเนินงานของหน่วยงานสนับสนุนเพื่อการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

การดำเนินงานของหน่วยงานที่จะมีส่วนสนับสนุนเพื่อการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ทั้งในเชิงการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความตระหนักต่อการอนุรักษ์ และการกำหนดมาตรฐานด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ได้แก่

- การประชาสัมพันธ์ ที่มุ่งเน้นให้ประชาชนไทยร่วมกันอนุรักษ์สัตว์ป่าและพืชพันธุ์เพื่ออนุรักษ์ปกป้องคุ้มครอง และลดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพให้น้อยที่สุดผ่านสื่อดิจิทัล สื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อสื่อสารให้ประชาชน ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และเกษตรกร ได้ตระหนักและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพให้คงอยู่ต่อไป

- การจัดทำและเผยแพร่คู่มือมาตรฐานกิจกรรมการท่องเที่ยว (ได้แก่ มาตรฐานกิจกรรมคนก มาตรฐานกิจกรรมดำน้ำ และมาตรฐานการจัดกิจกรรมปางช้างเพื่อการท่องเที่ยว) และมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (ได้แก่ แหล่งทางธรรมชาติ เขิงนิเวศ น้ำพุร้อนธรรมชาติ ชายหาด น้ำตก เกาะ แก่ง ถ้ำ และธรณีสัณฐาน) ให้แก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวนำไปประยุกต์ใช้และรับรองผู้ที่ขอเข้ารับการประเมินมาตรฐานกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการบริหารอย่างเป็นระบบและสนับสนุนให้เกิดความตระหนักมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยแต่ละมาตรฐานจะมีตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และรักษาระบบนิเวศ อาทิ การติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ท่องเที่ยว ระบบบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เป็นต้น รวมถึงการสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตนเอง มีการกำกับดูแลและตรวจสอบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสากล และลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

โดยภาพรวมหน่วยงานมีการดำเนินงานเพื่อปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งเน้นการดำเนินงานในพื้นที่เขตอนุรักษ์เป็นส่วนใหญ่ โดยครอบคลุมทั้งการฟื้นฟูชนิดพันธุ์และระบบนิเวศที่เสื่อมโทรม การจัดการประชากร การเชื่อมต่อถิ่นที่อยู่อาศัยและการสร้างถิ่นอาศัยใหม่ รวมทั้งมีการติดตามตรวจสอบในด้านการเปลี่ยนแปลงประชากร ขนาดและคุณภาพถิ่นที่อยู่อาศัย การพัฒนาบุคลากร การประเมินความสำเร็จของการดำเนินการ ควบคู่ไปกับสร้างแรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเพื่อการปกป้องคุ้มครอง ยังขาดข้อมูลในส่วนของกลุ่มสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ซึ่งเป็นกลุ่มขนาดเล็กที่มีจำนวนชนิดพันธุ์ที่ได้รับการจัดสถานภาพการถูกคุกคามและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์น้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ สำหรับการดำเนินงานด้านการศึกษาวิจัย ส่วนใหญ่เป็นการสำรวจความหลากหลายของชนิดพันธุ์และสภาพถิ่นที่อยู่อาศัย มีส่วนน้อยที่มีการดำเนินงานลงถึงระดับพันธุกรรม โดยเฉพาะการจัดเก็บข้อมูลความหลากหลายทางพันธุกรรม

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรให้ความสำคัญกับการวิจัยด้านความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (hot spot) โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่นอกเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่เป็นพื้นที่ทางทะเลและระบบนิเวศที่ควรให้ความสำคัญในการจัดการมากขึ้น คือ ระบบนิเวศหาดทรายและหาดหิน ระบบนิเวศนอกชายฝั่ง รวมถึงระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเฉพาะที่เป็นหนองบึงน้ำจืด

๒. ควรให้ความสำคัญถึงการวิจัยและการจัดเก็บฐานข้อมูลระดับพันธุกรรม ซึ่งจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการเป็นฐานของการพัฒนาและต่อยอดงานวิจัยของประเทศได้ และจะเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในมิติที่ละเอียดมากขึ้นและนำไปสู่การวางแผนและมีมาตรการป้องกันได้ดีขึ้น

๓. ควรสนับสนุนให้มีการวิจัยเพื่อให้ทราบปริมาณที่เหมาะสมของชนิดพันธุ์กับพื้นที่อนุรักษ์ที่เหลืออยู่ (carrying capacity) ให้มากขึ้น เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการบริหารจัดการ รวมถึงสนับสนุนการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย อาทิ เทคโนโลยีการตรวจร่องรอยทางพันธุกรรมในสิ่งแวดล้อม (Environmental DNA, eDNA) สำหรับการติดตามตรวจสอบชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์

๔. ควรมีการสนับสนุนด้านการวิจัยสำหรับกลุ่มสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกให้มากยิ่งขึ้น ทั้งการสำรวจ จำแนกทางอนุกรมวิธานและการจัดสถานภาพของการถูกคุกคาม เพื่อให้มีข้อมูลสนับสนุนต่อการพิจารณา วางแผนการดำเนินงานให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

๕. ควรส่งเสริมให้มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่มีการดำเนินการปกป้องคุ้มครองชนิดพันธุ์ ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ที่มีความคล้ายคลึงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านวิชาการและแนวปฏิบัติ เพื่อพัฒนา/ปรับปรุงการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๖. ควรมีการจัดทำแผนบริหารจัดการชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งจะครอบคลุมการดำเนินงาน มากกว่าการปกป้องคุ้มครองเพียงอย่างเดียว โดยให้ครอบคลุมทั้งเรื่องการปกป้องคุ้มครอง การฟื้นฟู การติดตาม ตรวจสอบ การเสริมสร้างความตระหนักและการศึกษาวิจัย ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งขับเคลื่อนให้มีการดำเนินการตามแผนอย่างเป็นรูปธรรมและส่งเสริมการใช้ประโยชน์ อย่างยั่งยืน

การดำเนินงานต่อไป

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะฝ่ายเลขานุการ คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ จะนำผลการสำรวจ การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชนิดพันธุ์ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ไปผนวกกับผลการปรับปรุง ทะเบียนสถานภาพชนิดพันธุ์สัตว์มีกระดูกสันหลังที่ถูกคุกคาม และร่างทะเบียนสถานภาพชนิดพันธุ์สัตว์ ไม่มีกระดูกสันหลัง (กลุ่มมอลลัสกา กลุ่มครัสเตเชียน และกลุ่มปะการัง) ที่ถูกคุกคามของประเทศไทย รวมทั้ง การจัดทำดัชนีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพชนิดพันธุ์สัตว์ที่ถูกคุกคามของประเทศไทย (Thailand Red List Index) ซึ่งได้ดำเนินการแล้วเสร็จ ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ เพื่อนำมาวิเคราะห์และจัดทำแผนบริหารจัดการชนิดพันธุ์สัตว์ที่ถูกคุกคามของประเทศไทย ต่อไป

การติดตามการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย ตามมาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบมาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น เมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑ โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ได้ดำเนินการจัดทำและเผยแพร่มาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ประกอบด้วย ๕ มาตรการ และแนวทางปฏิบัติ จำนวน ๒๒ เรื่อง ครอบคลุมการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาด การกำจัด การเฝ้าระวังและติดตามชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ที่พบว่ารุกรานแล้ว มีแนวโน้มรุกราน และชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานของโลกทั้งที่เข้ามาแล้วและยังไม่ได้เข้ามาในประเทศไทย ตามที่กำหนดไว้ในทะเบียนชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ควรป้องกัน ควบคุม กำจัด ของประเทศไทย ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบและหน่วยงานสนับสนุน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ (ส่วนกลางและส่วนภูมิภาค) ภาคการศึกษา และองค์กรในกำกับของรัฐ รวมทั้งสิ้น ๓๕ หน่วยงาน

ในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ สผ. ได้ติดตามผลการดำเนินงานตามมาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๓ และจัดทำรายงานผลการติดตามการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย ตามมาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยรายงานผลการติดตามฯ ผ่านการพิจารณาจากคณะอนุกรรมการวิชาการความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านชนิดและระบบนิเวศ ในการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๖๓ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๓ และคณะอนุกรรมการฯ มีมติเห็นชอบให้นำเสนอรายงานผลการติดตามต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพทราบต่อไป

สรุปสาระสำคัญของรายงานผลการติดตามการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย

๑. ผลการติดตามการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่รายงานผลการดำเนินการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย จำนวน ๒๘ หน่วยงาน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานในกำกับของรัฐ และสถาบันการศึกษา อาทิ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมวิชาการเกษตร กรมประมง กรมทางหลวง กรมเจ้าท่า สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์พันธุ์วิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ โดยสรุปผลการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย ตามมาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แบ่งตามมาตรการ ๕ ด้าน ดังนี้

๑.๑ การกำหนดนโยบาย แผน กฎหมาย และงบประมาณ สำหรับการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานส่วนใหญ่ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ และแผนปฏิบัติการและงบประมาณเพื่อป้องกันควบคุมและกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ทั้งนี้ ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีนโยบาย มาตรการ หรือกฎหมายควบคุมดูแล เป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่อยู่ในกลุ่มของศัตรูพืชและสัตว์น้ำ อย่างไรก็ตาม ยังมีกลุ่มของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นอื่น ๆ ที่ยังไม่มียุทธศาสตร์ นโยบาย มาตรการ หรือ

กฎหมายที่ควบคุมดูแลโดยเฉพาะ ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีการดำเนินงานค่อนข้างน้อยในเรื่องของการจัดทำทะเบียนการครอบครองหรือการนำเข้าชนิดพันธุ์ต่างถิ่นอื่นที่ไม่ได้อยู่ในรายการ ๑-๔ ซึ่งอุปสรรคส่วนหนึ่งมาจากการมีงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินงานอย่างจำกัด

๑.๒ การบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ปรากฏผลกระทบและเป็นปัญหากับประชาชนจำนวนมาก อาทิ ปลาหมอคางดำ ปลาซีกเกอร์ กุ้งเครย์ฟิช ไล้เดือนฝอยรากปม ไมยราบเลื้อย ไมยราบยักษ์ สาบเสือ กระดุมทอง กระถินยักษ์ บัวตอง ปิ่นนงไส้ หญ้าคา หญ้าขจรจบดอกเล็ก หญ้าขจรจบดอกใหญ่ หญ้าขจรจบดอกเหลือง ผักตบชวา และเชื้อรา *Fusarium oxysporum*

ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนมากได้ดำเนินการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในเรื่องของการจัดทำแผนและดำเนินการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานแล้วในรายการที่ ๑ และจัดทำแผนจัดการเฉพาะชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกรานที่มีลำดับความรุนแรงสูง รวมทั้งมาตรการจัดการเส้นทางแพร่ระบาดเพื่อป้องกันการนำเข้าและแพร่กระจาย รวมทั้งมีแผนจัดการเฉพาะชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกรานที่มีการส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีการดำเนินงานค่อนข้างน้อยในเรื่องการป้องกัน ควบคุมการแพร่ระบาด และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานในเขตอนุรักษ์ตามกฎหมายและพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง อาจเนื่องมาจากพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงเป็นพื้นที่ที่มีหน่วยงานเฉพาะในการกำกับดูแล ทำให้การบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเป็นไปได้ยากที่จะดำเนินการโดยหน่วยงานอื่น

๑.๓ การเฝ้าระวังและติดตามชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนมากดำเนินงานในการเฝ้าระวังและติดตามชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในเรื่องของการไม่ส่งเสริมการแพร่กระจายของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในรายการ ๑ ๒ และ ๓ รวมทั้งการขยายพันธุ์ขยายถิ่นที่เพาะเลี้ยง เพาะปลูก และแจกจ่ายพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์ ท้องที่ที่มีแนวเขตติดต่อกับพื้นที่อนุรักษ์สำหรับชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีการดำเนินการที่เด่นชัดในการเฝ้าระวังและติดตาม ได้แก่ กุ้งเครย์ฟิช ปลาหมอคางดำ ไล้เดือนฝอยรากปม และจุลินทรีย์ *Ralstonia solanacearum* ซึ่งมีทั้งการศึกษาสำรวจ การจัดทำฐานข้อมูล การประเมินการแพร่กระจาย และการเฝ้าระวัง อย่างไรก็ตาม การเฝ้าระวังและติดตามชนิดพันธุ์ต่างถิ่นยังมีการดำเนินงานน้อยในเรื่องของการจัดทำแผนฉุกเฉิน และงบประมาณเพื่อเตรียมรับมือ หากมีการตรวจพบหรือมีการระบาดของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกรานในรายการที่ ๔ ในประเทศไทย

๑.๔ มาตรการการสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีการสนับสนุนด้านการศึกษาวิจัยในปัจจุบัน อาทิ ปลาหมอหางดำ ปลานิล ปลานิลแดง ปลาเปคูแดง ปลาหมอปัตเตอร์ ปลาดุกแอฟริกา ปลาช่อนอะเมซอน ปลาหมอมายัน ปลาซีกเกอร์ ปลาหางนกยูง หอยเชอรี่ เต่าแก้มแดง ตะพาบไต้หวัน มดคันไฟ มดน้ำผึ้ง จอก ชีไถ่ยาน แมงลักคา แวนแก้ว ฐูปญาณี ไมยราบเลื้อย สาบเสือ กระจุดทอง กระจุดยักษ์ บัวตอง ปีนนกลีไต้ ไมยราบยักษ์ หญ้าคา ผักตบชวา สนอินเดีย แคสแต และคล้าน้ำ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ สนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในเรื่องการศึกษาปัจจัยในการแพร่ระบาด การประเมินความเสี่ยง การนำไปใช้ประโยชน์ และผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ สำหรับชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในรายการ ๑ ๒ และ ๓

๑.๕ การเผยแพร่ สร้างความตระหนัก และให้ความรู้ในเรื่องของชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

หน่วยงานระดับมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษามีการบรรจุเนื้อหาส่วนหนึ่งไว้ในหลักสูตร ในส่วนของหน่วยงานอื่น ๆ มีการให้ความรู้และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับชนิดพันธุ์ต่างถิ่น การจัดทำ เผยแพร่ และจัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เกี่ยวกับทะเบียนชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ควรป้องกัน ควบคุม และกำจัดของประเทศไทย

๒. สรุปสถานการณ์การจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย

สถานการณ์การป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในครั้งนี้อาจจะไม่ใช่การสรุปสถานการณ์ที่ดีที่เป็นภาพรวมของการดำเนินงานป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของประเทศไทย เนื่องจากยังมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบางหน่วยงานที่ไม่ได้รายงานผลการดำเนินการการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น แต่สามารถสรุปแนวโน้มและทิศทางการดำเนินงานดังกล่าวได้

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินงานสอดคล้องและครอบคลุมแนวทางปฏิบัติตามมาตรการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น แต่ยังมีช่องว่างของการดำเนินงานที่ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ และไม่ครอบคลุมทุกชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ไม่ว่าจะเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในทะเบียนรายการ ๑-๔ หรือรายการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูง ทั้งนี้ อุปสรรคหนึ่ง คือ ข้อจำกัดในด้านงบประมาณและบุคลากรในการดำเนินงาน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมุ่งเน้นดำเนินการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและระบบนิเวศในเชิงประจักษ์ อาทิ ปลาหมอหางดำ ผักตบชวา และศัตรูพืช ทำให้ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นดังกล่าวได้รับความสนใจ และมีมาตรการครอบคลุมทั้งการป้องกัน ควบคุม และกำจัด แต่ในความเป็นจริงยังพบการแพร่กระจายและสร้างปัญหาต่อประชาชนและระบบนิเวศในหลายพื้นที่ อาจเนื่องมาจากการดำเนินงานจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเหล่านั้นยังขาดการถอดบทเรียนความสำเร็จ ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของรูปแบบการประสานงานหรือความร่วมมือในการบริหารจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการวิเคราะห์ประเมินทางเศรษฐศาสตร์ถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นต่อประชาชนและระบบนิเวศ การประเมินงบประมาณในการดำเนินงานบริหารจัดการในแต่ละแนวทาง เพื่อเป็นต้นแบบหรือแนวทางในการบริหารจัดการในพื้นที่อื่น ๆ อย่างไรก็ตาม หากเกิดการรุกรานของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูงในวงกว้างจะสร้างผลกระทบสูงต่อประชาชนและระบบนิเวศ ดังนั้นแม้ว่าชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูงบางชนิดจะเป็นชนิดที่มีการสนับสนุนการศึกษาวิจัยอยู่บ้าง แต่อาจจะไม่เพียงพอสำหรับกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการ อาทิ สาบเสือ บัวตอง จัดเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

ที่มีผลการศึกษาว่าเป็นพืชที่มีสารยับยั้งการเจริญเติบโตของชนิดพันธุ์พืชอื่น และชนิดพันธุ์อื่น ๆ ที่ยังมีการสนับสนุน การศึกษาวิจัยค่อนข้างน้อย อาทิ ไมยราบยักษ์ กระจับปักษ์ ฐปญาธิ เป็นต้น ซึ่งจัดเป็นชนิดพันธุ์ที่ปรากฏให้เห็น การรุกรานต่อระบบนิเวศในหลายพื้นที่ นอกจากนี้ ยังมีชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูงบางชนิดที่ยัง ไม่พบรายงานว่ามีการบริหารจัดการ การเฝ้าระวังติดตาม และการศึกษาวิจัย ซึ่งอาจจะส่งผลต่อการบริหารจัดการ ชนิดพันธุ์เหล่านี้ในอนาคตหากเกิดการแพร่กระจายในพื้นที่ที่มีความเปราะบางหรือมีความหลากหลาย ทางชีวภาพสูง

๓. ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ควรเพิ่มช่องทางการติดตามการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเฉพาะกลุ่มของหน่วยงานหลักและหน่วยงานสนับสนุน ที่ยังไม่มีกรรายงานผลการดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง หรือกำหนดมาตรการหรือนโยบายที่ระบุให้หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องต้องรายงานผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

๓.๒ ควรขับเคลื่อนการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เร่งดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติ ที่ยังเป็นช่องว่างหรือมีการปฏิบัติค่อนข้างน้อยเพื่อให้เกิดการป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่น อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกับทบทวนปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงาน อาทิ งบประมาณ หรือเป็นแนวทางปฏิบัติ ได้ยากไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานของหน่วยงาน และจัดทำเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงมาตรการ ป้องกัน ควบคุม และกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

๓.๓ ส่งเสริมการดำเนินงานตามมาตรการการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่น และมาตรการ สนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ต่างถิ่น เนื่องจากหน่วยงานยังมีการดำเนินงานตามมาตรการดังกล่าว ค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูง ต้องศึกษาสำรวจการแพร่กระจายโดยเฉพาะ ในพื้นที่เปราะบาง รวมถึงการบริหารจัดการที่เหมาะสมหรือแนวทางการใช้ประโยชน์จากชนิดพันธุ์ต่างถิ่น เหล่านี้

๓.๔ ควรมีการถอดบทเรียนการดำเนินงานการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานให้กับพื้นที่อื่น ๆ ที่ประสบปัญหาเช่นเดียวกัน หรือมีปัญหารุกรานของ ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

๓.๕ ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีทำการวิจัยเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยเฉพาะชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ที่มีลำดับความสำคัญสูง ทั้งชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีการศึกษาวิจัยอยู่น้อย หรือชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ยังไม่มี การสนับสนุนการศึกษาวิจัยเลย พร้อมทั้งสนับสนุนการนำผลการวิจัยหรือการสร้างนวัตกรรมจากชนิดพันธุ์ ต่างถิ่นไปต่อยอดใช้ประโยชน์สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ ต่างถิ่น เช่น การพัฒนาต่อยอดการสกัดสารที่ยับยั้งการเติบโตของพืชชนิดอื่นของต้นสาบเสือเพื่อนำไปต่อยอด ใช้ประโยชน์ในการทำเป็นสารกำจัดวัชพืช เป็นต้น

๓.๖ ควรนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเชื่อมโยงกับคลังข้อมูล ความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อเป็นฐานข้อมูลเดียวกันและใช้ประโยชน์ในการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

๓.๗ ควรจัดทำเอกสารคู่มือฉบับเข้าใจง่ายสำหรับการประชาสัมพันธ์ถึงผลดีและผลเสียของ ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นกลุ่มต่าง ๆ และการป้องกัน ควบคุม ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่เหมาะสม

๓.๘ ควรวางแผนทางในการบริหารจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานสำหรับกลุ่มที่มีการนำไปใช้ ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น ปลาไนล์ หอยเชอรี่ เป็นต้น เพื่อให้ควบคุมไปกับการฟื้นฟูระบบนิเวศให้กลับสู่สมดุล

๓.๙ ควรมีการขยายกรอบการวิจัยสำหรับเรื่องชนิดพันธุ์ต่างถิ่นจากที่ให้ความสำคัญต่อผลกระทบ ทางระบบนิเวศอย่างที่เคยมีมา เพื่อให้มีการประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดจากชนิดพันธุ์ต่างถิ่นด้วย

๔. การดำเนินงานต่อไป

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในฐานะเลขานุการคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ จะนำผลการติดตามและข้อเสนอแนะไปประกอบการดำเนินงานในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๔ การติดตามผลการดำเนินงานตามมติคณะรัฐมนตรี และเพิ่มประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนแผนการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูงไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่โดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนแผนการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูงไปสู่การปฏิบัติในระดับพื้นที่ให้เกิดผลสำเร็จเป็นรูปธรรม โดยการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นต้นแบบหรือแนวทางการดำเนินงานเพื่อขยายผลการดำเนินการด้านการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน รวมทั้งเพื่อสร้างความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้กับชุมชน ตลอดจนส่งเสริมบทบาทในการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นของหน่วยงานหลักในระดับพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
